

BIBLIOGRAFIA

- C. JABERG E G. JUD, *Un Atlante linguistico-etnografico svizzero italiano, Le Vie d'Italie*, Maggio e Novembre de 1923. 13+13 pàgines.

Aquest doble extret de la revista del Touring Club italià ens ofereix una bella mostra del que serà l'*Atlas lingüístic suís-italià* preparat pels Profs. Jaberg i Jud, amb les enquestes escrupolosament realitzades pel jove romanista Paul Scheuermeier. Un i altre professor, deixebles de Gilliéron, han emprès, amb una ardidesa i un esforç notables, el fer una important aportació a la Filologia romànica, preparant un atlas lingüístic suís i italià que metòdicament representarà un notable progrés en les enquestes dialectals i en la manera de presentar els problemes de geografia lingüística.

Els territoris que comprendrà aquest atlas ni formen una unitat lingüística ni una unitat etnogràfica, per més que compreguin l'antic domini de la Gàllia cisalpina amb tot l'admirable mosaic dialectal de la Lombardia, del Piemont, de Venècia, del Friul i de la terra dels grisons. L'avantatge d'aquesta manca d'unitat etnogràfica i lingüística es manifesta amb la multiplicat de tipus interessants que compareixen per a la designació d'un mot, com es pot veure en els mapes de mostra : *farfalla, grembiale, giovedì, nevicare, filatoio, ceppo de Natale*. Aquesta multitud, espargida sense unitat, ens revela tipus tan interessants com els de *corletta, gorletta*, derivats de COLU, descobert per Schuchardt en el basc, i deixa refer els elements més primitius del lèxic romànic, relíquies lèxiques conservades al costat de mots de creació recent.

Si trobem encertat per a les enquestes el sistema del triple qüestionari : un d'extensíssim (més de 3,000 preguntes) per a ésser preguntat en els centres regionals, un de reduït per a ésser demanat en les ciutats, i un de mitjà (2,000 preguntes) per a ésser preguntat en totes les localitats escollides per l'enquesta, considerem oportuníssima la replega de l'element gràfic que, com a suplement,

acompanyarà la publicació de l'*Atlas*. Les mostres que d'aquest material es publiquen són per a nosaltres sumament suggestives. Hem fet avinent (*BDC*, x, p. 147 ss.) la unitat de cultura primitiva de les Balears i de Sardenya, i davant les riques il·lustracions del futur *Atlas* de Iud i de Iaberg ens posem la qüestió de la unitat etnogràfica (de cultura) dels pobles mediterranis: La *casita* (I, 1) té la mateixa forma de la *pineta* sarda o de la nostra *barraca* de pedra seca; el procediment de trinxar el blat o l'ordi a l'Istria (I, 2) recorda el d'esprémer la cera en la regió del Llusanès (Vic); el procediment primitiu de batre a Ostana (Alt Po, I, 4) és el mateix que hem trobat als Pireneus catalans i a Mallorca; el procediment de pentinar el lli a Galliate (Novara, I, 5) és el mateix que recordem d'*espadar* el cànem i de *pentinar-lo* de casa nostra (Llusanès); el procediment de debanar i cabdellar el fil de la mateixa localitat italiana és idèntic (instruments i tot) amb el dels Pireneus. Els llums antics de la mateixa Galliate són del mateix tipus que els nostres vells llums de gresol i d'encruia (I, 8), així com els tipus de cistells (I, 10) i els *casuni* dels pescadors de Grando no varien pas molt de les barraques de la Camarga o de València. Encara vull recordar que el tipus de debaneres de Càrnia (II, 7), de la roda de filar de Ferrara (II, 8) i de les filoses de Val di Sole (II, 9) és el mateix de les terres de Llusanès (Vic), i que el trill de Castelnuovo (II, 11) és molt semblant a un tipus de trill mallorquí. Encara una coincidència volem fer remarcar: és la del *ceppo de Natale*, que desapareix a la Suïssa i al nord d'Itàlia, i és també ben vivent a la nostra terra, amb tot el teixit de riques tradicions i llegendes sobre la Sagrada Família i el petit Nadaló.

AUGUSTE LONGNON, *Les noms de lieu de la France, leur origine, leur signification, leurs transformations*. Résumé des conférences de Toponomastique générale... publié par Paul Marichal et Léon Mirot. Premier fascicule: *Noms de lieu d'origine phénicienne, grecque, ligure, gauloise et romaine*. Deuxième fascicule: *Noms de lieu d'origine saxonne, burgonde, wisigothique, franque, scandinave, bretonne et basque*. Troisième fascicule: *Noms de lieu d'origine ecclésiastique*. Paris, Librairie ancienne Honoré Champion, 1920, 1922, 1923.

L'obra pòstuma de Longnon, editada amb gran amor pels seus deixebles, és un bell estudi de les civilitzacions que han passat pel sòl de la França, preparat a base dels noms de lloc, l'origen i classificació dels quals són gairebé sempre encertats. Setanta són els capítols compresos en aquests tres fascicles, i dos mil cent trenta vuit les famílies de noms estudiats. Una simple enumeració dels capítols donarà una idea del recull molt més que no pas una discussió llarga sobre certes classificacions

o sobre algunes etimologies certament equivocades, com, per exemple, la de *Ix* de la Cerdanya, que fa venir de *FINIS*, com si la *F*- desaparegués en català (p. 109) : 1, origines grecques. 2, origines pheniciennes. 3, origines ligures. 4, origines presumées ibères. 5, origines celtiques : *dunos*, *duros*. 6, *briga*. 7, *magos*. 8, *briva*. 9, *ritos*. 10, *dubron*. 11, *nantos*. 12, *onna*. 13, *vera*. 14, *ne-metis*. 15, *Condate*. 16, *mediolanum*. 17, *novientum* i *-entos*. 18, *-acte* o *-acta*. 19, *-oialos*. 20, origines antéromaines : *ivuranda* o *iguranda*. 21, origines gallo-romaines : *-acos*. 22, origines romaines; noms formés sur des gentilices. 23, souvenirs des anciennes populations de la Gaule. 24, limites des cités. 25, sanctuaires. 26, voies romaines. 27, noms communs de lieux habités. 28, colonies barbares et étrangères. 29, souvenirs de personnages historiques. 30, monuments mégalithiques. 31, établissements balnéaires. 32, aqueducs. 33, théâtres. 34, industries diverses. 35, *-aria*. 36, arbres. 37, autres usages des suffixes *-etum* et *-osus*. 38, forêts. 39, cours d'eau. 40, origines germaniques : *-ing*. 41, origines saxonnes : généralités. 42, origines saxonnes en Normandie. 43, origines saxonnes en boulenois. 44, origines burgondes. 45, origines gothiques. 46, origines franques : généralités. 47, noms germaniques. 48, noms romans-francs : exposé préliminaire. 49, *cortis*. 50, noms communs de lieux habités. 51, noms communs de sites. 52, noms de personne. 53, noms de rivière. 54, origines scandinaves : généralités. 55, noms à terminaison noroise. 56, noms en *-ville*. 57, origines bretonnes : généralités. 58, noms communs de circonscriptions. 59, noms communs de lieux habités. 60, noms communs de sites. 61, origines basques. 62, origines ecclésiastiques : généralités. 63, établissements religieux. 64, souvenirs des ordres religieux. 65, souvenirs de la Terre-sainte. 66, événements de l'histoire religieuse. 67, culte de la divinité. 68, appellations mystiques. 69, culte des saints : particularités diverses. 70, vocables hagiographiques.

ARNOLD STEIGER, *Contribución al estudio del Vocabulario del Corbacho*. Memoria doctoral presentada a la sección primera de la Alta Facultad de Filosofía de la Universidad de Zurich. Madrid, 1923, 117 ps.

La memòria doctoral que anunciem comprèn les següents parts : «Introducció amb un estudi del lèxic del *Corbacho*, estudi gramatical de la fonètica de les vocals i de les consonants, breus notes de morfologia i de formació de paraules, amb una col·lecció de llatínismes i italianismes emprats de l'arxiprest de Talavera.» Faciliten l'ús d'aquesta memòria un índex de paraules del vocabulari del *Corbacho* i un altre índex de les paraules que en la memòria s'estudien. Segueix un índex de matèries, i, com a apèndix, un refranyer extret del *Corbacho*. Steiger pren peu de la tesi de Menéndez Pidal exposada en el discurs de contesta a

l'entrada de Codera a l'Academia (*Discursos*, 1910) per a establir la tesi que una quantitat de paraules del *Corbacho* desconegudes del castellà literari de l'època de l'arxiprest de Talavera vivien en la llengua vulgar que ell va recollir i viuen encara en els dialectes perifèrics, la unitat dels quals va alterar la reconquesta castellana. Aquesta tesi, que explica perfectament la distribució dels dialectes castellans i del lèxic marcadament afro-romànic de l'espanyol i del portuguès, queda clarament comprovada per la conscienciosa dissertació del Sr. Steiger. Els mots estudiats són : *abutado*, *afelgado*, *alfarda*, *alfardón*, *alosa*, *alperchón*, *amblar*, *ananza*, *anozegado*, *azerufe*, *cambray*, *collear*, *chapullar*, *engascar*, *caninvete*, *donegal*, *echandillos*, *galocha*, *frisa*, *gengivre*, *gorguera*, *lua*, *llepada*, *mambre*, *matajalua*, *minchar*, *paniota*, *pordemàs*, *sobaco*, *tastardia*, *tiesto*, *trompar*, *trunja*, *umbral*, *zutano*. Cal advertir que part d'aquest vocabulari és d'origen aràbic : *alfarda*, *alfardón*; part, d'origen de noms de ciutats : *cambray*, *frisa*; part, d'influència francesa : *canivete*, *galocha*, *trompar*, etc. Tan interessant com l'estudi del lèxic és el de la fonètica, en el qual s'expliquen, amb el concurs d'exemples dialectals, una sèrie d'evolucions difícils d'aclarir en la llengua del *Corbacho*. Ben interessant és l'explicació de la conservació de la *f*- inicial en *fiel* < FIDELIS, *fiyo* < FIXU i *foso* < FOSO per raó de l'homonímia amb *hijo* < FILIU, *hiel* < FELE, *oso* < URSU. Igualment encertada és l'explicació de *cordero*, aparegut per raó de l'homonímia de AGNU amb ANNU.

JOAQUIM GARCIA GIRONA, *Vocabulari del Maestrat*, Castelló, MCMXXII. 80 ps. (A-boirac).

Mn. Garcia Girona, escriptor valencià, fill de Benassal, ha començat la publicació d'un vocabulari de la regió muntanyesa de la diòcesi de Tortosa anomenada Maestrat. Serà un bon complement al *Vocabulari tortosí* de Mestre i Noè (*BDC*, III, ps. 80 ss.). Molts són els mots interessants que apareixen en aquest vocabulari : *abardollador* 'abassegador', *abatollar* 'espol-sar el fruit d'un arbre', *abollar* 'lladrar', *abornar* 'escometre', *acamallar-se*, *acamorriat*, *acatxapar-se* 'abaixar-se per no ésser vist', *acorar* 'acabar', *acotolar*, *adí* 'ufana', *agoniar*, *agramar* 'bregar cànem', *alacrà* 'escorpi', *alfarda* 'impost de rec', *alfori* 'graner', *alifacs* 'mals', *alifara* 'convit', *aló* 'prou', *alvelló* 'claveguera', *allassa* 'capçana', *amarinar-se*, *andanes* 'canyissos', *apalmessar*, *ataullar*, *atorçonar-se* 'emmalaltir-se', *babutxes* 'calçat', *bacó* 'porc', *baga* 'corda', *baralluga*, *barcella*, *barrella* 'planta aquàtica', *batzoles*, *beguins*, *billota* 'aglà', *biscor* 'temps gelat', *bogal*, etc. Una cosa ens sobra en aquest vocabulari, i és l'etimologia, que no és encertada ni per a les paraules fàcils ni per a les paraules difícils. Si aquest vocabulari es limita a donar el lèxic de la contrada mun-

tanyesa del Maestrat, acompanyant amb dibuixos els noms d'objectes, serà una bella contribució a la lexicografia catalana.

J. JUD, *Zur Geschichte der bündnerromanischen Kirchensprache*, Chur, 1919, 56 ps.

Aquest treball que anunciem és de la major importància, per tal com posa de relleu la transcendència de l'estudi de l'element eclesiàstic en el lèxic romànic per a la història de la propagació del Cristianisme i del culte.

Jaberg, en *Kultur und Sprache in romanischen Bünden* (1921), p. 17, constata els fets històrics capitals que han condicionat l'orientació diversa de l'antiga Curia Rethorum: de l'any 15 a. C. fins al 537, Bünden gravita políticament i eclesiàsticament cap al Sud; des d'aquesta data fins al 843 Bünden gravita cap al Nord: és l'època franca, i des d'aquesta data entra la intensa germanització de la terra dels grisons.

Iud, en estudiar el lèxic eclesiàstic grisó, fa una constatació interessantíssima: el lèxic eclesiàstic reto-romà és gairebé tot de procedència llatina. Si s'estudien detingudament els elements lèxics introduïts per l'Església, s'observa que una bona part són de procedència grega. El grec era la llengua primitiva del Cristianisme, i els elements grecs compareixen allà on el Cristianisme fou més intens des d'un començament: la Itàlia central, el Nord d'Àfrica, l'Espanya oriental, Lió. En canvi, allà on el Cristianisme penetrà posteriorment, allà l'element eclesiàstic llatí predomina. La història del mot BASÍLICA, que compareix solament en la perifèria allà on l'Església primitiva no havia penetrat (a la Dàcia, a la Rètia, a Portugal), n'és una bella prova, convincent al nostre entendre. I de l'estudi dels sants patrons titulars de les esglésies de la diòcesi de Chur i del lèxic eclesiàstic, en dedueix que, si fou intensa la influència meridional en la propagació del Cristianisme per la Rètia prima, ho fou molt més encara la septentrional en temps de la Rètia secunda. — A. G.

Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura. Castelló de la Plana, 1920 ss.

Un estol de persones de vàlua fundaren suara, a la ciutat de la Plana, la revista que anem a meritjar i que difícilment tindrà pariona, pel seu format i contingut, en terres ibèriques.

Datat, son primer número, del maig de 1920, ha vingut publicant-se mensualment, amb dos plecs de grandària un xic més d'octau, formant, cada any, un fort volum. Ara surt trimestralment, relligada, amb 80 pàgines de text almenys, amb fototípies, reproduccions de boixos, escuts d'armes de ciutats i viles, personatges, etc.

Com que de la dita societat en són membres activitats que s'esmercen en diferents branques de la cultura, es trasllueix lògicament la tal faisó en les planes del *Boletín*, on fàcilment es poden veure treballs de medicina al bell costat d'un de folklore o d'un altre signat per un músic.

Publica una sèrie de documents importantíssims, ja pel caire històric, ja pel lingüístic. Anomenem, dels últims, entre altres, les *Cartas-Pueblas* concedides pels nostres reis a les viles i llocs de Silla, Cabanes, Benlloch, etc.; i, dels primers, *La Judería y su Sinagoga*, *La Judería en Tortosa*, d'En Frederic Pastor i Lluís; *El Canónigo Berenguer March*, *San Vicente en Morella*, *Itinerario del Papa Benedicto XIII en España*, d'En Manuel Beti; *Sagunto*, *Viriato*, etc., d'En Manuel Peris.

No és, el fons menys nodrit, el de folklore. Publicats dos *Questionaris* referents a *Oracions i Parèmies*, insereix en tots els nombres mantes respostes rebudes, i de folklore tracten la majoria dels col·laboradors, destriant-se, entre els conreadors de la ciència popular, els noms de Guinot, Caldach Font, Arnau, García Tirado, Tomàs Martí, Borràs Jarque, Benages, Sanchis, P. Ivars, Pascual Tirado, etc.

Una de les col·laboracions més erudites és la d'En Salvador Guinot, persona d'aguda penetració i enlairat sentiment crític, el qual coneix i ha estudiat com cap altre, millorant investigacions anteriors, la literatura valenciana. Vegeu, si no, l'enunciat d'alguns dels seus treballs inscrits en el *Boletín*. En *Fuentes del estudio de la lengua valenciana*, ens parla mestriolment d'En Vives i Ciscar i son *Llibre de Concordances*; del *Liber Elegantiarum*, d'En Joan Esteve; de la *Sinonimia*, de N'Amiguet; de *La Passió*, d'En Corella; etc., etc. Interessant, també, és la monografia de *Tertulias literarias de Valencia en el siglo xv*.

Ben documentats són els articles de semàntica d'En Damià Alcón. Examina, entre altres paraules i diccions, les formes *caler*; *mester*, *huevos*; *res-cosa-nada*; *omne*; *y*, *hi*, *hy*. Així com en la recerca i explicació semàntica està fonamentat, seria més ferma i acabada l'argumentació si anava acompanyada de la transformació fonètico-morfològica de les dites maneres de parlar.

D'interès per a l'estudi del castellaní són, ultra els documents esmentats i tots els que parlen de folklore, els inventaris, quadrets, costums, poesies (ja originals, ja traduccions), publicats en el dit dialecte.

També es digne d'esmentar, en fi, la publicació, suara començada, de la correspondència de caire musical creuada entre els mestres el malaguanyat F. Pedrell i el de la capella valenciana, En Vicents Ripollès. — M. J. Ll.

POMPEU FABRA, *Converses filològiques* (Primera sèrie). — Editorial Regina, 1924. 368 pàgs.

Ha estat una gran sort per a la nostra llengua literària, en el període més crític de la seva formació, que a poc a poc hagin anat apaibagant-se les discussions sobre els múltiples problemes que ella planteja i que el grup de gramàtics i preceptistes s'hagi anat reduint, fins al punt de no romandre avui en la realitat pràctica més que una sola i única autoritat. Pompeu Fabra en efecte, ha restat pràcticament sol en el suprem mestratge gramatical, els seus adversaris i contrincants més apassionats havent emmudit o havent-se retirat, convençuts o no convençuts, de la pública discussió. I dic que això ha estat una sort per a la nostra llengua literària, no precisament perquè En Fabra hagi més que sobradament demostrat en el curs de la polèmica ésser el més capacitat i el més sòlidament preparat per a la tasca redreçadora que necessita la nostra llengua literària, i ésser mereixedor de la gran i definitiva autoritat que ara frueix, ans més aviat per altres consideracions d'ordre teòric que em suggereix el concepte personal que tinc format de la funció de la gramàtica preceptiva en la vida de la llengua. Potser no coincidiré sempre, en l'exposició d'aquestes consideracions, amb el criteri personal de Pompeu Fabra; però la vella i sincera amistat que amb ell m'uneix, no sols em dona el dret, sinó que m'imposa el deure d'exposar obertament la meua opinió sobre certes qüestions fonamentals, per tal que l'elogi que la seva esplèndida tasca gramatical faci brollar de la meua ploma sigui net de la banalitat d'un vulgar compliment amical, i aleni tota la sinceritat de la meua devoció a la seva forta personalitat.

Dos són els factors essencials i d'actuació constant que intervenen en la formació de la llengua literària: els escriptors i el poble. En aquells resideix el poder de la creació del llenguatge; són la força individualitzadora de la seva vida. En aquest jau la funció, la facultat de conservació i d'evolució del llenguatge; és la força socialitzadora de la seva vida. Per emprar els termes de Vossler, direm que l'escriptor i el poble representen els dos únics moments essencials en la vida d'una llengua. En el moment de néixer, de produir-se la llengua, és quelcom actiu i individual; és el moment del progrés absolut. En el moment d'acceptar i propagar la massa del poble les creacions individuals, la llengua és una activitat col·lectiva, basada, però, en una passivitat individual; és el moment del progrés relatiu. En el primer moment la llengua és creació, és Estètica; en el segon, és evolució, és Història. Entre el primer i el segon moment pot haver-n'hi un altre: el de l'acceptació totalment passiva de les creacions individuals per la massa. Aquest moment, però, és precisament el punt mort, un moment que només existeix

teòricament, car en la vida de la llengua només pot donar-se una passivitat parcial, no mai, però, una pura passivitat.

Doncs bé: l'intent teòric de donar realitat a aquest tercer moment, l'esforç per a afirmar aquest punt mort, que de vegades ve a interposar-se entre els dos moments essencials de la vida de la llengua, és precisament la tasca de la preceptiva gramatical, la qual tendeix per naturalesa a fixar, a prolongar, si més no, el moment de passivitat, el punt mort, en la vida de la llengua. El treball del preceptista lluita, doncs, amb evident desavantatge contra la doble pressió de la força de la creació individual i la força de l'evolució col·lectiva, constants en tota llengua viva. ¿Quina és la transcendència pràctica de l'obra de la gramàtica preceptiva?

De fet, la gran majoria de les llengües literàries s'han format sense la intervenció de la preceptiva gramatical i amb l'únic concurs dels grans escriptors i la part més selecta del poble. El que ha fet la preceptiva gramatical — i aquest és el seu ofici propi — és reduir a fórmules i regles els resultats de la unificació sempre relativa, a la qual ja havia arribat la llengua en les obres dels escriptors de l'època més brillant de la literatura nacional. L'anticipació de la preceptiva gramatical a l'obra dels grans escriptors, sols pot tenir i ha tingut, efectivament, transcendència pràctica quan, com a la França del segle XVII, l'ambient cultural està ja llargament preparat per rebre i acatar les normes proclamades pels legisladors gramaticals. La influència de Malherbe en la llengua dels grans clàssics francesos fou indubtablement grossa i decisiva; però el que conegui bé aquella època té l'intima convicció que la llengua francesa, àdhuc sense Malherbe, hauria arribat, potser més lentament, al mateix resultat amb l'únic concurs convergent dels grans escriptors d'aquell segle. L'autoritat de Malherbe no féu, en el fons, altra cosa que corroborar i estatuir les tendències dels escriptors, que convergien, per un feliç concurs de diverses circumstàncies, a una sòlida unificació del lèxic i de les formes gramaticals. I no oblidem tampoc que Malherbe influí també com a escriptor, i que trobà un deixeble pràctic de les seves doctrines en les admirables lletres de Jean Guez de Balzac, i, finalment, que la seva acció, ajudada pels salons cortesans del seu temps, també s'exercí directament sobre la llengua parlada, de la qual fou en bona part reflex la llengua literària de la França del segle XVII.

Pompeu Fabra és el nostre Malherbe. Com aquest, també podria ésser anomenat «el tirà dels mots i de les síl·labes». Ara, ço que podem posar en dubte és que el segle XX català sigui equivalent al segle XVII francès, i que el quadro d'escriptors actuals, i àdhuc possibles, de Catalunya, sigui comparable al magnífic esclat de la literatura francesa d'aquell temps. Vull dir, en altres paraules, que cal témer que l'admirable treball

de redreçament emprès per Pompeu Fabra no sigui correspost per una literatura catalana clàssica i mundial, i que li manqui la base vital de les obres de grans escriptors que intuïtivament, i no per un esforç violent de disciplina, convergeixin al mateix criteri ultrapurista del nostre legislador gramatical. Malherbe combaté la caòtica llengua francesa del segle XVI, tan devota de les varietats dialectals, i consagrà bona part dels seus esforços a desitalianitzar la llengua literària, així com ara, entre nosaltres, Pompeu Fabra combat la caòtica llengua catalana del segle XIX, camp de batalla de tots els dialectes, i adreça el seu esforç més intens a l'obra de la descastellanització del nostre idioma. La semblança de la posició d'ambdós gramàtics és innegable: la diferència està en l'ambient cultural i literari.

Donades aquestes circumstàncies del nostre ambient cultural i literari, ens podem preguntar quin serà l'esdevenidor de l'admirable obra reformadora de Pompeu Fabra. Hem vist quant difícil i compromesa és la tasca del preceptista gramatical, sota la doble pressió de la força de creació individual dels escriptors, i de la força d'evolució col·lectiva de la massa. L'esfera d'acció en la qual opera el legislador d'una llengua — sobretot en el cas de no poder operar sobre una gran literatura de valor definitiva — és així en extrem reduïda. Les normes que ell gosi formular després d'un laboriós tanteig, no són més que un experiment exposat a totes les contingències inherents a qualsevol intent d'endevinació de la trajectòria que prendran en l'esdevenidor les forces de la llengua literària en l'obra dels escriptors genials i en l'ambient, en el gust general de la part més selecta de la massa. I aquesta inseguretat és, en realitat, independent de la raó o de la no-raó que pugui tenir el preceptista; és independent de la força de la lògica amb què ell proposa les seves conclusions i tracta d'imposar les seves solucions als delicats problemes de la sensibilitat lingüística.

Els grans gramàtics, els gramàtics de raça, com Malherbe, com Pompeu Fabra, són generalment esperits armats d'una potència lògica formidable. En el nostre gran gramàtic admira la insuperable mestria amb què maneja tots els recursos de la dialèctica en la defensa de les seves solucions. Pompeu Fabra és una mentalitat de bella i ferma estructura geomètrica; una mentalitat de nissaga francesa. Un cop assentades les premisses, treu la conseqüència amb la precisió i la seguretat amb què traçaria l'única recta que manqués a un triangle. L'únic discutible són, de vegades, les premisses. I aquesta impecabilitat lògica dels raonaments de Pompeu Fabra és potser llur mateix defecte. La irrefutabilitat d'un bell argument d'un gramàtic no implica, efectivament, la definitiva acceptació de la conclusió en la vida de la llengua, car en aquest cas la lògica opera en un camp (en el de la llengua), on, el mateix si la considerem com a creació

que com a evolució, dominen la fantasia, el sentiment, l'associació d'idees, l'analogia, és a dir, la intuïció en totes les seves múltiples manifestacions, totes les forces de l'esperit menys la lògica. Així, doncs, l'esfera d'acció de la preceptiva gramatical és no sols en extrem reduïda, ans encara extraordinàriament compromesa i exposada a greus errors de perspectiva. Per tant, en la Gramàtica preceptiva no hi ha pròpiament lloc més que per a un sol mestre, el més apte, el més preparat.

No són molts gramàtics definidors ço que ens cal desitjar, sinó molts i forts escriptors assessorats per una única autoritat gramatical. No hi ha res més inútil ni més pertorbador que les discussions sobre els problemes pràctics de la Gramàtica en nom de la pura raó, car potser la solució lògicament millor serà la que no triomfarà en l'esdevenidor de la llengua. Ara com ara, han triomfat les solucions de Pompeu Fabra. No oblidem, però, que aquest triomf, plenament merescut, és, en realitat, una manifestació de bella disciplina en la majoria dels que escrivim en català. Però, qui respon del manteniment d'aquesta disciplina en l'esdevenidor? El que hem de desitjar és que aquesta disciplina faci lloc a una coincidència espontània entre el criteri del preceptista i les tendències mateixes dels escriptors i de l'ambient, la qual cosa no pot esdevenir-se sinó en una època de més sòlida cultura intel·lectual que la que té avui la nostra terra.

I ara, parlant concretament del llibre en el qual Pompeu Fabra ha recollit la primera sèrie de les seves *Converses filològiques*, gosaré afirmar que la tasca de l'eminent filòleg pot considerar-se, en una gran part, com a definitiva i assegurada per sempre més. En el punt concret de la castellanització, vici en què s'han traduït la majoria de les manifestacions de la degeneració de la nostra llengua, podem dividir els castellanismes en tres graus, segons llur gravetat. És imperdonable dir i escriure «doncs» en sentit causal, «ditxós», «puesto», «garganta», etc. (tercer grau). No és ja tan imperdonable dir i escriure «tonelada», «acla- tori», «mai» sense la partícula negativa al darrera, «corrent» i «costum» com a masculins, etc. (segon grau). I, finalment, és perdonable, i àdhuc defensable, dir i escriure «pensar en fer tal cosa», en compte de «pensar a...», «al» amb infinitiu en compte de «en», «viuda» en compte de «vídua», «lo millor» en compte de «el millor», etc. (primer grau). Doncs bé: llevat d'una part dels castellanismes de segon grau i de tots els de primer grau que poden seguir encara en el terreny de la discussió, Pompeu Fabra pot vanar-se d'haver escombrat definitivament, i amb l'aprovació unànime de tots els catalans, tots els castellanismes més greus i enlletgidors de la nostra llengua. I aquest bell triomf l'ha obtingut sabent servir sempre en la discussió aquell bon sentit realista, aquell seny ponderador, aquella intuïció de

l'esprit íntim de la llengua, que l'han salvat de caure pel pendent de la fantasia i de l'idealisme teoritzador per on han relliscat i s'han perdut tants de gramàtics erigits en legisladors de la llengua. Pompeu Fabra està ben penetrat d'aquella veritat que formulà Guillem de Humboldt en una frase admirable : «La llengua no és cap Obra (Ergon), sinó una Activitat (Energiea)». I per això Pompeu Fabra sap posar al marge de gran nombre de les seves solucions l'interrogant discret del vertader savi, aquest interrogant que en poques matèries és tan necessari com en la de la llengua subjecta en tot moment a l'energia transformadora de la creació i de l'evolució. — M. DE MONTOLIU.

Glossaire des patois de la Suisse romande, élaboré avec le concours de nombreux auxiliaires et rédigé par L. Gauchat, professeur à l'Université de Zurich, J. Jeanjaquet, professeur à l'Université de Neuchâtel, E. Tappolet, professeur à l'Université de Bâle, avec la collaboration d'E. Muret, professeur à l'Université de Genève; 1er fascicule, 64 pages. Prix de chaque fascicule, 6 francs; Neuchâtel, V. Attinger, 1924.

C'est avec la plus grande émotion que nous feuilletons le premier fascicule du *Glossaire* dont le bureau a été le foyer du *Diccionari general de la llengua catalana* et des études de Philologie romane de la Catalogne.

Le *Glossaire des Patois de la Suisse romande* est un rêve réalisé.

Le bel exemple donné par l'*Idiotikon* des patois de la Suisse allemande fit naître le désir de créer une œuvre analogue pour les cantons romands. Leurs dialectes, en effet, ne le cèdent en rien à ceux de la Suisse alémanique. Au contraire, ils contiennent encore plus de ces mystérieuses survivances des langues de peuples qui ont habité nos Alpes dans les temps préhistoriques. A l'aide de ces débris, dont les uns ont été identifiés avec des mots celtiques et dont les autres ne sont pas encore attribuables à un groupe linguistique déterminé, il sera plus tard possible d'élucider maint point de notre préhistoire.

A l'intérêt non seulement philologique, mais historique dans le meilleur sens du mot, vient se joindre l'intérêt patriotique. On peut dire qu'à l'exclusion du Jura bernois, qui se rattache au groupe des patois franc-comtois, la Suisse romande a eu une fois une langue à elle, telle qu'elle n'existe nulle part ailleurs. Cette langue, qui était vraiment de chez nous, la Suisse est en train de la perdre. Le français de Paris a envahi nos vallons et la supplante partout. Nous n'aurons garde de nous répandre à ce sujet en plaintes vaines, car c'est là une nécessité économique imposée par les circonstances, et il serait puéril de nier les avantages de cette transformation. Mais la disparition

rapide de cette langue nous impose le devoir d'en recueillir pieusement les derniers témoignages.

Le mérite d'avoir conçu le plan de ce *Glossaire*, et d'avoir pris l'initiative de sa réalisation, revient à Louis Gauchat. A peine en possession de son grade de docteur, encouragé par l'éminent romaniste H. Morf, qui l'avait initié à l'étude des patois, il chercha des concours pour exécuter son projet. Après plusieurs années de démarches infructueuses, il réussit à obtenir l'appui des cantons romands et de la Confédération, seuls capables de fournir la base financière sans laquelle rien ne pouvait être entrepris. C'était en 1898.

La conférence intercantonale qui s'occupa des voies et moyens propres à réaliser le *Glossaire des patois* confia à trois groupes de personnes la responsabilité de l'entreprise:

Le *Comité de Rédaction*, dirigé par Gauchat, qui fit appel au concours de deux jeunes linguistes de talent, Jules Jeanjaquet et Ernest Tappolet. La nécessité d'une enquête spéciale sur les noms de lieux et de famille romands ayant été reconnue, Ernest Muret en fut nommé directeur.

La *Commission philologique*, composée de six membres, qui est chargée de suivre la marche des travaux et d'examiner avec la Rédaction les problèmes d'ordre scientifique et technique.

La *Commission administrative*, formée des Chefs des Départements de l'Instruction publique des six cantons romands, sous la présidence de celui de Neuchâtel. Cette Commission est l'autorité directrice, à laquelle incombe le soin des questions administratives et financières.

Après avoir brièvement indiqué l'origine et l'organisation de l'entreprise, disons ce que sera le *Glossaire*.

Le *Glossaire* embrasse les patois de tout le territoire suisse de langue française, de l'ancien évêché de Bâle jusqu'à la Noble Contrée de Sierre et de la pastorale Gruyère jusqu'aux approches du Mont Salève. Outre le lexique complet des patois vivants, il contiendra les formes anciennes et les mots tombés en désuétude, puis les mots d'archives et les termes du français provincial et argotique, enfin, dans une large mesure, les noms de lieux, de famille et de personnes. Outre les mots proprement dits, il recueillera la phraséologie patoise et une foule de locutions, de dictons et de proverbes.

De chaque mot de quelque importance le *Glossaire* essaiera de reconstituer l'historique et, s'il est possible, d'indiquer l'étymologie. De chaque objet, habitude ou croyance, caractéristique pour le pays romand, il aura soin de donner au lecteur une idée exacte et d'en rechercher l'histoire. Des illustrations rendront le texte plus clair et plus vivant.

Parmi les ouvrages de dialectologie, le *Glossaire* mérite à plusieurs égards l'attention particulière du lecteur.

Jamais œuvre lexicographique, embrassant les parlers d'une région déterminée, n'a été préparée et organisée avec autant de sollicitude que le présent *Glossaire*. Aidés de nombreux auxiliaires, quatre philologues suisses, connus par leurs travaux scientifiques, ont consacré, depuis un quart de siècle, le meilleur de leurs forces à recueillir et à classer, à comparer et à analyser la masse énorme de matériaux que des enquêtes systématiques et persévérantes ont accumulés d'année en année dans le bureau du *Glossaire*.

Le lexique d'aucun groupe de patois n'a été exploré avec une méthode plus rigoureuse et plus raffinée, permettant mieux que tout autre système d'investigation employé jusqu'à présent de faire sortir du cerveau des patoisants la totalité de leur trésor linguistique. Aussi la richesse du *Glossaire* a-t-elle de quoi surprendre le linguiste le plus expérimenté.

Aucun dictionnaire dialectal n'a pu bénéficier dans une mesure aussi considérable que le *Glossaire* de la collaboration intelligente de nombreux correspondants, amoureux de leur langue, autant que de leur pays. Que de zèle déployé, pendant vingt-cinq ans, à l'intention de cette œuvre vraiment nationale!

Jamais, enfin, un dictionnaire régional n'a décrit le langage d'un coin de terre aussi différencié que le pays romand : diversité topographique, économique, sociale. À la vie rurale de la plaine s'oppose, à la montagne, l'exploitation alpestre. Sur une grande partie du territoire, les habitants sont à la fois agriculteurs et vigneron. Aux travaux usuels d'un village agricole viennent se joindre, selon les régions, la culture du chanvre et la fabrication de la toile, la chasse et la pêche, sans oublier l'irrigation artificielle par les *bisses* du Valais. Il est évident que chaque domaine d'activité apporte un nouveau contingent de termes techniques intéressants.

Le *Glossaire romand* n'est pas sans devancier. Ce que fut le dictionnaire du chanoine lucernois Stalder (1757-1833) pour l'*Idiotikon* de la Suisse allemande, celui de son contemporain Bridel (1757-1845), pasteur vaudois, le devint pour le *Glossaire* de la Suisse française : la pierre d'angle. Il s'agissait d'élever l'œuvre de Bridel à la hauteur de l'état actuel de la science.

Rien ne fait mieux ressortir le progrès éclatant que constitue le *Glossaire* sur son prédécesseur qu'une comparaison entre ces deux ouvrages que sépare l'espace d'un siècle. L'œuvre de Bridel, remarquable pour son époque, trahit à chaque page l'insuffisance de la méthode par ses graphies approximatives et contradictoires, par la localisation défectueuse de ses mots et de ses formes, par l'inégalité géographique de sa documentation, sans parler de la celtomanie, dont l'auteur était hanté, et qui dépare la partie étymologique de son ouvrage méritoire.

Grâce au prodigieux essor qu'ont pris depuis Bridel les

études linguistiques, le *Glossaire* a pu éviter les imperfections et les erreurs de son devancier. Au lieu des 8000 mots de Bridel il en offrira plus de 50,000, et à une quarantaine de lieux de provenance chez Bridel, il peut opposer plus de 200 localités, situées dans toutes les parties du pays, qui lui ont fourni des formes patoises phonétiquement transcrites, sans parler d'une quantité de régions sur lesquelles il est informé d'une façon plus sommaire. Grâce à cette documentation infiniment plus sûre et plus étendue, le *Glossaire* pourra déterminer, souvent à l'aide de petites cartes, l'extension géographique des principaux types de mots et indiquer les nuances multiples des significations et des emplois.

Cependant, le *Glossaire* n'est pas une œuvre purement philologique, il sera, au contraire, accessible au grand public. On y trouvera retracées, à propos de tel ou tel mot, les conditions particulières de la civilisation romande : habitation, nourriture, vêtements, occupations rurales, etc. Par ses définitions et par ses descriptions des choses du passé, le *Glossaire* rendra d'appréciables services aux études historiques, archéologiques, géographiques, juridiques, etc. Il sera le complément indispensable des grands dictionnaires des langues du moyen âge, Ducange et Godefroy, Raynouard et Lévy. Le folkloriste et le naturaliste le consulteront aussi avec profit.

Ce n'est pas une vaine curiosité qui nous pousse à nous enquerir des multiples variétés du langage. Notre parole, c'est nous-mêmes; et les destinées des langues reflètent les destinées du pays où nous vivons. Ainsi compris, le *Glossaire des patois de la Suisse romande*, œuvre à la fois scientifique et nationale, sera un monument de la pensée et de la civilisation helvétiques.